

Потійко С. В.

аспірант

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Potiiko S. V.

Postgraduate

NSC "Institute of Agrarian Economics"

СТРАХУВАННЯ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ МАЙНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проведено короткий аналіз стану майнового страхування в аграрному секторі економіки як одного з найвпливовіших напрямів страхування загалом в Україні. Розглянуто різні точки зору як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, практиків, що проводили дослідження з цього питання, визначено найголовніші та найвпливовіші характеристики економічної сутності страхування, окреслено основні функції страхування. Обґрунтовано ключові напрями вирішення поставленої задачі, зокрема вивчено соціально-економічну сутність страхування; розкрито принципи класифікації в майновому страхуванні; проаналізовано основні види майнового страхування.

Ключові слова: страхування, фінансові послуги, підприємництво, економічна сутність, відшкодування, збиток, ризики, страхова подія, страхова сума, сільгоспвиробник, економічна категорія, функції страхування, державна підтримка.

Вступ та постановка проблеми. Наша держава є однією з країн із розвинутою ринковою економікою, тому необхідним елементом функціонування та розвитку економіки на сучасному етапі є страхування.

Шляхи розвитку страхування майна аграрних підприємств в Україні сьогодні дуже актуальні, адже вони мають всі підстави для прискорення сталого економічного зростання, щоб бути передумовами поліпшення становища в країні як в економічній, так і в соціальній сферах. Але найбільш глобальні питання вирішуються на державному рівні, а на цьому етапі залишаються не повністю розв'язаними, визначеними та оціненими.

Послуги майнового страхування в аграрному секторі економіки можна оцінити як фінансові послуги, які зможуть забезпечити економічний розвиток та стабільність, розвиток підприємництва; страхування підтримує розвиток торгівлі, зокрема міжнародної, що є головним виведення аграрного бізнесу; державна підтримка у сфері страхування, розробка програм страхування з державною підтримкою є частковим захистом для аграріїв, а для страхових компаній – зняттям часткового навантаження на бюджет; страхування також служить стимулятором економічного зростання.

Страховання є одним з найпотужніших важелів фінансових інститутів, адже саме страхування сприяє піднесенню економічного росту через ефективне управління ризиками. Страховання є одним з видів відшкодування збитків фізичній або юридичній особі шляхом його перерозподілу. Для аграрного бізнесу, страхування є необхідністю, адже збитки виникають під час непередбачуваних людських дій, а саме природних катаклізмів. У такому разі немає можливості стягувати понесені збитки з винної особи, тому багато сільськогосподарських підприємств залишаються з великими збитками і за власних інтересів. І саме створений надійний страховий фонд зможе розв'язати цю проблему та виступити в ролі відшкодувача понесених збитків. Але страхування вірогідне лише за укладання правовідносин між страховиком та страхувальником.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі, присвяченій страхуванню та страховій діяльності, можна зустріти різні точки зору авторів,

котрі займалися дослідженням цих питань та шляхів вирішення, вдосконалення росту ринку страхових послуг та економіки.

Особливу увагу заслуговують публікації В.Д. Базиловича, О.Д. Василика, К.Г. Воблого, О.О. Гамакової, В.І. Грушка, М.С. Клапківа, С.В. Коломіна, М.Д. Лутака, Л.О. Орланюк-Малицької, С.С. Осадця [1], Л.І. Рейтмана [6], С.Е. Саркісова, В.А. Сухова, А.А. Чухно, В.В. Шахова, І.В. Яковенка, О.В. Царенка [3], А.В. Криворучка [4], А.Л. Самойловського [5] та інших науковців.

Незважаючи на значну кількість публікацій з цієї теми, проблеми взаємовідносин між аграрним та страховим бізнесом в розрізі об'єктів страхування, зокрема в Україні, залишаються вирішеними не повністю та мають різнобічний характер.

Метою роботи є дослідження різних поглядів вчених на визначення економічної сутності страхування та основних проблем, які гальмують розвиток страхування майна сільськогосподарського підприємства у системі економічних відносин.

Для виконання поставленого завдання в ході його проведення використано економіко-статистичні методи дослідження, зокрема табличний; інформаційні методи, зокрема законодавчі та нормативно-правові акти з питань страхування, монографії вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, матеріали періодичних видань, мережі Інтернет.

Результати дослідження. Термін «страховання» походить від латинського «securus» і «sine cura», що означає «безтурботний». Поняття «страховання» досить часто пов'язують зі словом «страх», тому вживають у значеннях «захист», «підтримка», «гарантія успіху» [1]. Досліджуючи наукові позиції вчених щодо терміна «страховання», можемо виділити декілька трактувань цього слова. Отже, страхування – це: 1) сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових коштів та їх використання на відшкодування збитку; 2) механізм перерозподілу збитку; 3) сукупність заходів щодо зниження вірогідності збитків; 4) гарантія повернення платежів у разі настання страхового випадку; 5) грошові перерозподільні відносини, обумовлені наявністю страхового ризику як імовірності та можливості настання

страхового випадку; б) інструмент забезпечення збереження чи відтворення товарів і послуг з метою відновлення майнового стану страхувальника.

У табл. 1 надано декілька наукових поглядів на термін «страхування» як економічну категорію.

З економічної ж точки зору страхування є системою економічних відносин, які виникають між двома суб'єктами, а саме страховиком і страхувальником, щодо забезпечення захисту майнових інтересів останнього за рахунок сплати ним страхових внесків до спеціально створених для цього грошових фондів, звідки здійснюється відшкодування збитків у разі настання обумовлених страхових випадків.

Економічна категорія визначає свою роль та сутність через функції. Основними для розкриття змісту страхування є такі функції: 1) ризикова (відшкодування), яка полягає в переданні страховику за певну плату матеріальної відповідальності за наслідки ризику в разі настання страхових подій, передбачених чинним законодавством або договором страхування; інакше кажучи, в рамках цієї функції передбачається матеріальна відповідальність страховика за наслідки ризику; 2) превентивна (запобіжна), яка спрямована на запобігання можливим збиткам і зменшення їх наслідків від несприятливих страхових подій; страховик об'єктивно зацікавлений у більш тривалому використанні коштів страхового фонду, тому намагається зменшити ймовірність виплат шляхом зменшення ймовірності настання страхового випадку; з цією метою страховик може використовувати фінансову і правову превенцію; фінансова превенція полягає в тому, що страховик частину своїх доходів може спрямувати на фінансування превентивних заходів (фінансування заходів щодо запобігання дорожньо-транспортним пригодам, фінансування протипожежних заходів тощо), а правова превенція – страховик не приймає на страхування певні ризики; 3) заощаджувальна (накопичувальна), яка дає змогу страхувальнику завдяки страховим внескам накопичити певну страхову суму за умови відсутності страхового випадку на час дії договору страхування; ця функція характерна для окремих видів особистого страхування, за якими укладаються угоди довгострокового страхування (страхування життя, пенсій, ренти); 4) контрольна,

яка виявляється у здійсненні фінансового контролю за правильним проведенням страхових та інвестиційних операцій, оптимальним формуванням і цільовим використанням страхових капіталів (державний нагляд і внутрішній аудит). Крім того, науковці виділяють інші функції страхування, зокрема функцію формування і використання страхових фондів, компенсаційну, інвестиційну функції, функцію ціноутворення (тарифікації).

Реалізуючи дані функції в умовах ринкової економіки, страхова система повинна сприяти розвитку та стабільності підприємництва; підтримувати розвиток торгівлі (зокрема, міжнародної); давати змогу ефективно керувати ризиками; потребує наявності контролю над фінансовою стійкістю страхових компаній; сприяє ефективному розподілу капіталу.

Нині ринок страхування в Україні переживає не найкращі часи, перебуває в пасивній стадії розвитку. Одним з видів страхування, який посприяв би піднесенню економічного росту через ефективне управління ризиками, є страхування майна. Згідно з результатами електронного журналу «Форіншурер» [7] за 1 півріччя 2017 року страхування майна складає 9,9% загальних чистих страхових премій за видами страхування, страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 5,3%. Слід виділити окрему галузь майнового страхування, яка стосується аграрного сектору економіки, а саме страхування майна сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств. Щодо страхування майна сільськогосподарських підприємств, адже саме аграрна галузь є провідною у вітчизняній економіці, то ринок агрострахування збільшився на 30% порівняно з 2016 роком, а кількість укладених договорів зросла на 21%. Згідно з даними агропорталу [8] маємо розподіл застрахованого майна за кількістю договорів (рис. 1).

Лідерами за кількістю укладених договорів за 2017 рік стали Тернопільська (98) та Дніпропетровська (94) області; за показником застрахованої площі – Полтавська (75,6 тис. га) та Хмельницька (75,3 тис. га) області; за об'ємом отриманих страхових платежів – Полтавська (33,7 млн. грн.) та Дніпропетровська (18,1 млн. грн.) області. Щодо страхових компаній, то першість належить таким, як «АХА Страхування», «PZU Україна», «Аска», «Країна», «Інго Україна», «Провідна».

Таблиця 1

Визначення терміна «страхування» як економічної категорії, позиції науковців

Економічні відносини, за яких страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі в разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який отримує певний обсяг відповідальності, а для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивних заходів щодо зменшення ризику, а в разі необхідності перестраховує частину останнього.	С.С. Осадець
«Всеосяжний і всепроникаючий інструмент» (вид діяльності) із забезпечення збереження чи відтворення товарів і послуг з метою відновлення майнового стану окремих осіб і стабільності економіки шляхом концентрації в спеціально створених фондах коштів (джерел інвестиційних ресурсів), який має можливість створення додаткового захисту не тільки для клієнтів, але й для себе за допомогою системи перестрахування.	О.В. Царенко
Сутність і загальна мета страхування полягає в максимальному захисті його матеріальних компонентів від дії руйнівних сил, яку можна статистично передбачити, але неможливо відвернути.	А.В. Криворучко
Система економічних відносин, що є важливою складовою господарського механізму та формою реалізації майнових інтересів страховика і страхувальника щодо утворення та використання грошового фонду, який виступає необхідною передумовою забезпечення безперервності та безперебійності суспільного виробництва.	А.Л. Самойловський
Функції страхування «є зовнішніми формами, які дають змогу виявити особливості страхування як ланки фінансової системи. Категорія фінансів виражає свою економічну сутність передусім через розподільчу функцію. Ця функція знаходить конкретний, специфічний прояв у функціях, притаманних страхуванню, а саме ризиковій, попереджувальній і заощаджувальній».	Л.Й. Рейтман

Рис. 1. Розподіл застрахованого майна сільськогосподарських підприємств за кількістю договорів

Страховання в сільському господарстві – одна з пріоритетних задач у нашому суспільстві. У сільському господарстві слід відзначити таку класифікацію видів страхування: страхування будівель, машин, інвентаря, обладнання сільськогосподарського підприємства; поголів'я тварин; сільськогосподарських культур, багатолітніх насаджень.

Основними видами майнового страхування сільськогосподарських підприємств є страхування будівель; страхування сільгоспкультур (страхові ризики існують для врожаю сільськогосподарських культур, а саме загибель в результаті посухи, повені, заморозків, граду, зливи, бурі, урагану); страхування тварин (страхові ризики існують для тварин, а саме падіж, змушений забій, інфекційні хвороби, пожежа, нещасний випадок від стихійного лиха); страхування сільгосптехніки.

Основними принципами майнового страхування, зокрема страхування, що стосуються майна сільськогосподарських підприємств, є наявність страхового майнового інтересу сільгоспвиробника; відшкодування збитків, що не перевищує страхової суми; розподіл відповідальності за збитки між страховиками в разі перестраховання; надання повної інформації щодо об'єкта страхування; настання відповідальності страховика в разі настання страхової події.

Нині страхові компанії пропонують великий перелік спеціальних програм для страхування майна аграріїв, зокрема страхування врожаю від повної чи часткової загибелі внаслідок стихійних явищ та природних катастроф, загибелі та хвороби тварин, самих будівель від пожежі. Але, незважаючи на позитивну динаміку агрострахування, велику кількість страхових програм, добровільна ініціатива страхування власного майна дуже мала. Мабуть, однією з таких причин є соціально-економічний стан аграрного бізнесу. Останнім часом в країні загострилися такі суспільні проблеми, як, зокрема, погіршення матеріального стану суспільства, погіршення стану та розвитку трудових ресурсів сільськогосподар-

ських підприємств, висока конкуренція в умовах ринкової економіки, низька державна підтримка. Але сьогодні поки що не існує більш економічного, раціонального та доступного виходу з цього положення, ніж страхування, тому саме страхування відіграє роль в таких напрямках, як зниження ступеня ризику несприятливого результату операцій; економічна стабільність за рахунок страхового відшкодування; поповнення надходжень до державного бюджету за рахунок прибутків як страховиків, так і страхувальників.

Таким чином, страхування в аграрній сфері економіки буде служити невід'ємним елементом економічної, соціальної сфери, розвитку підприємництва, ринкової інфраструктури, захищаючи інтереси сільгоспвиробників.

Висновки. Для того щоб сформувати потужну систему страхування аграрного бізнесу, потрібно провести значні зміни в сільському господарстві загалом, розглядаючи страхування як один з елементів аграрної політики, який спрямований на укріплення сільського господарства нашої країни. Основними ж недоліками системи агрострахування є недостатнє правове забезпечення; недовіра сільгоспвиробників до страхових компаній, до самого страхування як елемента захисту; незначна роль участі держави в допомозі як страховикам, так і страхувальникам; невідповідність компаній вимогам сучасності. З огляду на вищевикладене необхідно створити умови для розвитку сільськогосподарського страхування в Україні, можливо, не відразу, а послідовно, а саме запровадити та вдосконалити нову шкалу страхових продуктів; удосконалити механізми державної підтримки з урахуванням досвіду зарубіжних країн; запровадити багаторівневу систему розподілу ризиків, а в разі страхової події запровадити незалежну експертизу, зокрема з підтримкою держави; вдосконалити науково-методичну та інформаційну діяльність у сфері сільськогосподарського страхування з державною підтримкою.

Список використаних джерел:

1. Осадець С.С. Страхування. Київ: КНЕУ, 2002.
2. Граве К.А. Страхование. Москва: Госюриздат, 1960. 175 с.
3. Царенко О.В. Сутність страхування у сучасній економіці. Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво). 2002. № 3. С. 243–247.
4. Криворучко А.В. Ефективність страхування майна сільськогосподарських підприємств на регіональних страхових ринках. Економіка АПК. 1997. № 11. С. 45–47.
5. Самойловський А.Л. Реформа страхового ринку України. Економіст. 2000. № 7. С. 78–80.
6. Рейтман Л.М. Страхование дело. Москва: Финансы, 1992. С. 390–391.
7. Форіншурер: електронний журнал. URL: <https://forinsurer.com/stat>.
8. AgroPortal. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/ukraina/ifc-rynok-agrostrakhovaniya-v-ukraine-rastet-i-uluchshaetsya-kachestvenno>.

**СТРАХОВАНИЕ КАК ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ И ПУТИ РАЗВИТИЯ
СТРАХОВАНИЯ ИМУЩЕСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ**

Аннотация. В статье проведен краткий анализ имущественного страхования в аграрном секторе экономики как одного из самых влиятельных направлений страхования в целом в Украине. Рассмотрены различные точки зрения как отечественных, так и зарубежных ученых, практиков, которые проводили исследования по данному вопросу, определены самые главные и самые влиятельные характеристики экономической сущности страхования, определены основные функции страхования. Обоснованы ключевые направления решения поставленной задачи, в частности изучена социально-экономическая сущность страхования; раскрыты принципы классификации в имущественном страховании; проанализированы основные виды имущественного страхования.

Ключевые слова: страхование, финансовые услуги, предпринимательство, экономическая сущность, возмещение, ущерб, риски, страховое событие, страховая сумма, сельхозпроизводитель, экономическая категория, функции страхования, государственная поддержка.

**INSURANCE AS AN ECONOMIC CATEGORY AND WAYS OF DEVELOPMENT
OF PROPERTY INSURANCE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE**

Summary. Insurance is one of the most powerful levers of financial institutions because it is insurance that contributes to the economic growth through effective risk management. Insurance is one of the types of damages to a natural or legal person through its redistribution. For agrarian business, insurance is a necessity because losses arise during actions that are not subject to humanity: natural disasters. In such a case, it is not possible to recover the losses incurred by person and, therefore, many agricultural enterprises remain with great losses and for their own interests. And the very established trust insurance fund will be able to solve this problem and act as reimburse for damages. But insurance is probable only at the conclusion of the legal relationship between the insurer and the insured. The article provides a brief analysis of the state of property insurance in the agrarian sector of the economy as one of the most influential areas of insurance in general in Ukraine. Different points of view are considered both domestic and foreign scientists, practitioners who conducted research on this issue, the most important and most influential characteristics of the economic essence of insurance are identified, and the main functions of insurance are outlined. The key directions for solving the task are substantiated, in particular the socio-economic essence of insurance is studied; the principles of classification in property insurance are disclosed; analyzed the main types of property insurance.

Key words: insurance, financial services, entrepreneurship, economic essence, indemnity, loss, risks, insurance event, insurance amount, farmer, economic category, insurance functions, state support.